

A HAZAI 'KÖZÖSSÉGSZERVEZÉS' SZAKNYELVÉNEK DILEMMÁIRÓL

DOI 10.35402/kek.2024.4.5

Absztrakt

A tanulmány azt vizsgálja, milyen jelentések kapcsolódnak a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' lexikai elemeknek a hazai és nemzetközi szakmai diskurzusban. A jelenlegi hazai szakmai nyelvhasználatban fellelhető zavar kiküszöbölése érdekében feltérképezi a fogalmak közös jellemzőit és bemutatja azok egyéni szemantikai sajátosságait. A vizsgálat kiterjed a magyar nyelvi kontextusban megfigyelhető jelentések, valamint az angol nyelvű szóhasználat jelentésvilágának összevetésére is. Míg a 'közösségszervezés' és 'közösségfejlesztés' fogalmak értelmezése szakirodalmi háttérre épül, a 'közösségépítés' fogalom jelentésének vizsgálatához metafora-elemzést alkalmaz.

Kulcsszavak: szaknyelv, szóhasználat, szemantikai jellemzők, közösségszervezés

Abstract

The paper studies the conceptual framework of the lexical elements 'community organising', 'community development' and 'community building' in Hungarian and foreign language (English) discourses. With the aim to eliminate the current confusion in the Hungarian professional language use it explores the shared and unique semantic features of the concepts. It also compares the observed semantic features in Hungarian with the meanings of the English variants. While the investigation of the lexical elements 'community organising' and 'community development' is completed based on related professional literature, the study of the meaning of 'community building' is carried out with the application of metaphor analysis technique.

Keywords: terminology, phrasing, semantic features, community organising

A Kultúra és Közösség című periodika lapjain T. Kiss Tamás (2023) tömör történeti áttekintése során említést tesz a hazai közművelődés jelenének világában működő intézményi és szakmai környezeti jellemzőkről, és ezen keresztül eljut a hazai kulturális állapotok valóságának pillanatfelvételéig. A gondolatébresztő cikk nyomán ebben az írásban a

jelen közművelődési szakemberképzés egy izgalmas jelenségével foglalkozunk. Mit takar a 'közösségszervezés' tevékenység? Megközelítésünk első pillantásra inkább nyelvészetinek tűnhet, a vizsgált nyelvi jelenségek mögötti tartalmak azonban valamennyi olvasó számára érdekes tényeket hozhatnak felszínre.

A 'közösségszervezés' szakmai nyelvhasználati háttéréről

Hazánkban 2017-ben bölcsészettudományi területen indult útjára a felsőoktatásban - a művelődésszervező szakot felváltva - a 'közösségszervező', angol nyelven 'community coordinator', megnevezést viselő BA (főiskolai) képzési program, amelynek keretén belül a „kulturális, humán, közösségi alapú társadalom- és gazdaságszervező munkát végző szakemberek képzése”¹ indulhatott el.

Az új szak népszerűsége töretlen. A Nemzeti Művelődési Intézet által gondozott sorozatban egy egész kötet (Juhász és Pete 2023) mutatja be azt, hogyan illeszkedik a Közösségszervezés szak a művelődési szakemberképzés rendszerébe, ezzel a már a szakmában tevékenykedő szakemberek továbbképzését is támogatva. A kötet pontosan idézi a szak alapdokumentumában, a Kimeneti Képzési Követelmények (KKK) dokumentumban megjelenő részletes információkat az újonnan a felsőoktatásba jelentkezők számára, amelyek a felvi.hu honlapon is szerepelnek. Így az elmúlt években fiatalok százai kezdhették meg tanulmányaikat a kulturális közösségszervezés, vagy választásuk szerint az ifjúsági közösségszervezés és a humánfejlesztés specializáció területén, azzal a céllal, hogy a későbbiekben különféle közösségi feladatokat lássanak el. A szak egyre növekvő népszerűségét a hazai felsőoktatási intézményekben a kezdetektől eltelt időben meghirdetett képzések számának, valamint a szakra felvételt nyert hallgatók számának² töretlen növekedése bizonyítja.

¹ Közösségszervezés alapszak szakleírás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/d/dd/dd8/dd8943e58cb6bb4ad545f0919af0ed16eafe415e.pdf> (letöltve 2024.07.29.)

² A felvi.hu statisztikai adatai alapján https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak (letöltve 2024.07.29.)

Interkulturális térben gondolkodva a Közösségszervezés szak, hasonlóan más magyarországi képzéshez, jelentős haszonnal gazdagodhat akkor, ha nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi viszonylatban is működőképes, azaz tágabb térben hasznosítható tudást nyújt, megfelelő interkulturális képességeket és attitűdöket alakít ki a hallgatók körében, és főképpen a szak által nyújtott diploma nemzetközi környezetben is értelmet nyer, a szakmai kommunikáció pedig akadálytalanul valósul meg az interkulturális térben. A szakmai kommunikáció eredményességének azonban elengedhetetlen feltétele a szakmai fogalomrendszer egységes alkalmazása a hazai oktatás és gyakorlati tevékenység összefüggésében, valamint a hazai és nemzetközi szakmai kommunikáció viszonylatában is.

Ugyanakkor a tapasztalat arra világít rá, hogy a KKK, valamint a hazai szakemberek szóbeli szakmai kommunikációjában bizonyos alapfogalmak eltérő gyakorisággal és jelentéssel kerülnek felhasználásra, amelyek között kiemelt jelentőséggel bír a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalom.

2021. év végén a veszprémi Pannon Egyetemen a régió kulturális szakembereinek részvételé-

be, hogy a dokumentum a szakmai tevékenységhez kapcsolódóan a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalmakat milyen gyakorisággal és változatokban, például milyen kollokációkban jeleníti meg. Az oszlopok jelzik, hogy a fogalmak a szakmai tevékenységhez szükséges kompetenciák körén belül mely kontextusban jelennek meg, azaz az ismeretek, képességek, attitűdök vagy autonómia (felelősség) területére vonatkoznak-e.

Az eredmények egyértelműen azt jelzik, hogy a KKK a szakmai tevékenység azonosítására jellemzően nem alkalmaz a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' fogalmakon túl más fogalmat, illetve két esetben jelenik meg a 'közösségi beavatkozás'. Ezeket a fogalmakat szinonimákként jeleníti meg a dokumentum. Ezzel szemben a szakemberek közötti megbeszélésekről készült feljegyzésben éppen ezek a változatok nem jelennek meg, helyettük egyértelműen a 'közösségépítés' metafora a preferált fogalom. A képzésben irányadó dokumentum és a szakmai szóhasználat tehát jelentősen eltér a hazai szakmai tevékenység megjelölését illetően.³

Ennek a tapasztalatnak nyomán érdemes megvizsgálni részletesebben azt, milyen jelentések kapcsolódnak a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és

1. táblázat

A 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalmak megjelenésének jellemzői a KKK-ban

FOGALOM és MEGJELENÉS SZÁMA	KONTEXTUS			
	ISMERET	KÉPESSÉG	ATTITŰD	AUTONÓMIA
KÖZÖSSÉGSzervezés (8) KÖZÖSSÉGSzervező (1) KÖZÖSSÉGI szervezés (2) KÖZÖSSÉGfejlesztés (2) KÖZÖSSÉGI fejlesztés (10) KÖZÖSSÉGI beavatkozás (2) KÖZÖSSÉGI (folyamat, stb.) (23)	+	+	+	-
KÖZÖSSÉGépítés	-	-	-	-

Forrás: Kimeneti Képzési Követelmények. Közösségszervezés alapszak⁴

vel szervezett szakmai találkozó megbeszéléseiről készült jegyzőkönyv szövegének, valamint a KKK szövegének tartalomelemzése során az alapfogalmak megjelenésének nyelvi környezetét, gyakoriságát és jelentéskapcsolatait vettem górcső alá. A kis mintán végzett vizsgálat kimutatta, hogy míg a 'közösségszervezés' és 'közösségfejlesztés' fogalmak különféle változatai magas számban jelennek meg a képzési alapidokumentumban, a 'közösségépítés' fogalmára nem találunk példát. Az 1. táblázat azt mutatja

³ Konferenciaelőadás: Fábíán Gyöngyi Tettek és szavak. Gondolatok a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalmak jelentésének interkulturális vizsgálatához. Apáczai Napok. Győr 2022. https://ak.sze.hu/images/Ap%C3%A1czai%20napok/XXVI_Apaczai_napok_program_absztrakt_fuzet_2022_.pdf (letöltve 2024.07.29.)

⁴ Közösségszervezés alapszak szakleírás: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/d/dd/dd8/dd8943e58cb6bb4ad545f0919af0ed16eafe415e.pdf> (letöltve 2024.07.29.)

'közösségépítés' fogalmakhoz a szakmai képzés, kutatás, valamint a szakmai tevékenység gyakorlatának különféle hazai és nemzetközi diskurzusaiban.

Fogalmi rendszerek és jelentések valósága

Alábbi gondolataink a következő három kulcsfogalom köré épülnek: 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés'. Párhuzamba állítjuk a Közösségszervezés alapszak képzési alapdokumentumát a hazai tudományos diskurzus ezen tevékenységekre vonatkozó megállapításaival, valamint a nemzetközi diskurzus és gyakorlat során alkalmazott angol nyelvű megfelelőik és kapcsolódó fogalmak, azaz a 'community organization/ organising', 'community coordination', 'community development', valamint 'community building' jelentéseivel.

Arra keressük a választ, hogy az egyes fogalmak jelentéstartalma hogyan viszonyul külön-külön önmagához és a jelentések hogyan kapcsolódnak egymáshoz az interkulturális térben. A választott fogalmakat egyenként sorra véve azok jelentését először magyar nyelvű viszonylatban vizsgáljuk meg, majd ezt követően az angol nyelvi jellemzőket mutatjuk be. Vizsgálatunkat a három fogalom egymáshoz viszonyított jelentéselemeire is kiterjesztjük. Míg a 'közösségszervezés' és 'közösségfejlesztés' fogalmak alapjelentésének értelmezése hazai és nemzetközi szakirodalom felhasználásával könnyedén megvalósítható, a 'közösségépítés' fogalom jelentésének megértéséhez a kognitív metaforaelemzést hívjuk segítségül.

'Közösségszervezés', 'community organisation' és 'community coordination'

Az angolszász kultúra nyelvhasználatának vizsgálata során két fordításváltozatban kell gondolkodnunk. Angol nyelven a fogalom egyrészt a szó szerinti fordítás, azaz 'community organization' változatban létezik a szakmai nyelvhasználatban, másrészt azonban befolyásol minket az, hogy a Közösségszervezés alapszak KKK dokumentuma által megjelölt szakképzettség megnevezése angol nyelven 'community coordinator'-ként jelenik meg. Angol nyelvi megfelelőkként tehát két változatot, a 'community organization', valamint a KKK szövegében angol nyelvi változatként megjelölt 'community coordinator' szavak jelentését vizsgáljuk meg. Elsőként a szakmai tevékenység azonosítását végezzük el a két nyelven fellelhető szakirodalom alapján, majd a tevékenységet végző szakember megnevezését járjuk körül a hazai és globális térben.

A 'közösségszervezés' jelenleg is használatban lévő angol nyelvű változata, azaz 'community organization', történetét tekintve hosszú időre tekint vissza. Jelentésében a közössége(ke)t állítja központba, amelyek a szervezési feladatokon keresztül saját szükségleteik kielégítését magasabb szinten képesek megoldani. A fogalom történetének felidézése arra mutat rá, hogy többnyire a társadalmi egyetlönlenség problémáira választ adó önkéntes és együttműködésen alapuló közösségi munka különböző változatairól van szó.

A globális eredet – amerikai gyökerek (Peták és társai 2014) és közép-kelet európai történet (Sebály és Vojtonovszki 2016) – mentén kialakulva a 'community organization' tevékenységi kör főbb jelenkori fogalmai a civil szervezet, aktivista, társadalmi tevékenység, hatalom, esélyegyenlőség, közügy, politikai cselekvés, nyilvánosság, demokrácia és társadalmi szervezet köré épülnek. A közösségszervezés folyamata során az egymás közelében élő vagy azonos érdekekkel rendelkező emberek csoportot alapítanak, hogy változást érjenek el a közösség számára fontos ügyekben (Sebály és Vojtonovszki 2016). A közösség tehát nem szükségszerűen település, szomszédsági vagy geológiai értelemben jelenik meg, hanem érdekek mentén (Peták és társai 2014). Működése során a csoport a politikai, gazdasági területen dolgozó döntéshozóknak, a demokratikus részvétel és a társadalmi igazságosság jegyében megoldást javasol, és véleményt nyilvánít a döntéshozatali folyamat során, amely az esetleges konfliktus felvállalását is jelentheti (Peták 2011). Ebben a gondolkodási keretben a közösségszervezés a kapcsolatok szervezésének, az ügyek azonosításának, a meghatározott ügyek körüli mozgósításnak és egy demokratikus szervezet felépítésének a folyamata, egyfajta küldetés (Sebály és Vojtonovszki 2016), a közösségszervező pedig az a szakember, aki ezen szervezetek megalakulását segíti, létezésüket és működésüket szakmai tudásával támogatja (Peták és társai 2014).

„... szakmának és mozgalomnak tekintjük a közösségszervezést (community organizing), olyannak, amely az érintettekkel együttműködve az élet bármely területén létrejövő társadalmi és közösségi problémák kezeléséért, megoldásáért küzd, s amely az utóbbi tíz évben Magyarországon is komoly eredményeket ért el.” (Vercseg 2020:28)

A történeti folyamatok során kiforrott, nemzetközileg elfogadott megközelítést a hazai társadalomtudomány természetes módon alkalmazza, amit egyúttal szakmai szereppel is ellát.

„A közösségszervezés elsősorban a társadalmilag kiszolgáltatott, elnyomott helyzetben lévő embereket vonja be, akik át akarják rendezni az igazságtalan hatalmi viszonyokat, újra akarják osztani az erőforrásokat, bele akarnak szólni a döntéshozatalba, érdekeik érvényesítéséért demokratikus taktikákat alkalmaznak, használják a nyomásgyakorlás és a nyilvánosság erejét. A közösségszervező pedig az a szakember, aki ilyen folyamatokat generál és segít.” (Giczey 2018)

A fentieket összegezve elmondhatjuk, hogy a 'községszervezés' és 'community organisation/organising' fogalmak interkulturális öszeptetésben öszshangot mutatnak, továbbá a jelentés azonos módon megjelenik a hazai szakirodalomban a társadalomtudományon belül és kívül is. A fogalom arra a folyamatra utal, amelynek során szomszédsági alapon, vagy a geopolitikai térben hasonló vagy azonos érdekekkel rendelkező emberek csoportot hoznak létre a társadalmi igazságosság elérése érdekében. Működésük formája lehet részvétel, megoldási javaslat, véleménynyilvánítás, kampány. A fogalom jelentésmezőjében hangsúlyosan jelenik meg az autonómia, önszerveződés, a demokratikus értékek képviselése. Mivel a tevékenység célja a társadalmi változás elérése, ez többnyire időszakosan válik szükségessé az adott községekben belül, gyakran konfliktushelyzetekben.

A fentiekben kirajzolódik a községszervező szakember meghatározása is, aki a fenti folyamatokat szakmai támogatással teszi hatékonyabbá.

Valocchi (2009) a községi tevékenység és az ahhoz kapcsolódó szakmai háttér vizsgálatakor három jelenkori irányt különböztet meg: a társadalmi munka, politikai aktivista tevékenység és községfenntartás és/vagy fejlesztés típusát. A társadalmi munka a községet társas szervezetként azonosítja, melyben kívülről jövő beavatkozás során a községi öszeptartozás érzésének kialakítását célozza meg a meglévő erőforrások felhasználásával, vagy a hiányzó erőforrások beszerzéséért tett erőfeszítésekkel. Ebben a változatban a szervező a külső támogató szerepét tölti be a község hatékonyabb válásában. Ezzel szemben a politikai aktivista politikai szereplőként látja a községet, amely képes a hatalom megszerzésére és megtartására, akár saját intézményének létrehozásán keresztül. Ebben a gondolkodási keretben a községszervező kifejezetten külső személy, aki a községet ügyfélcsoportoként kezeli, munkája pedig gyakran konfliktushelyzetekben válik valóra. A szerző harmadikként a községfejlesztés gyakorlatát említi, amelyre a későbbiekre meg visszatérünk.

Míg a fentiekben társadalomtudományi keretben leírható tevékenységről esett szó, a jövő községszervező szakembereinek képzését felvállaló Községszervezés alapszak különös módon nem a társadalomtudomány, hanem a bölcsészettudomány világában helyezi el a képzést. A KKK szövege szabályosan körülírható foglalkozási körként határozza meg az elsősorban, de nem kizárólag, kulturális, művelődési területen működő szakember tevékenységét.

„A községszervező szakember a községi művelődés, az ifjúságsegítés és a humánfejlesztés területén, településeken, intézményekben, szervezetekben, községekben és a községi művelődés, az ifjúsági szolgáltatás, valamint a felnőttképzés különböző színterein közvetlen tervező, szervező, értékelő, irányító, illetve animátori, koordinátori munkaköröket, feladatokat lát el.”

Jól láthatóan a közművelődési terület a nemzetközi térben homogenitással jellemezhető, globálisan történetileg is beágyazott fogalmát a hazai képzés magyar nyelvű dokumentumaiban egy új jelentéssel ruházta fel akkor, amikor egy jellegében relatíve állandó megbízással működő, és változatlan környezetben viszonylagosan változatlan feladattal megbízott, bizonyos szabályozók mentén működő, köztevékenységet végző szakember megnevezésére alkalmazza. Megállapítható, hogy a szak leírásában egy új jelentéstartalom bontakozik ki, amelynek elfogadottsága a szakmai körökben még várat magára.

Ha a Községszervezés alapszak szakleírásában szereplő szakképesítés hivatalos angol nyelvű megnevezését vesszük górcső alá, problémába ütközünk. Azt tapasztaljuk, hogy a 'community coordinator' által hivatkozott tevékenységi kör nemzetközi viszonylatban nem társadalmi csoportokkal, hanem elsősorban vállalati és gazdasági szférában fellelhető csoportokkal kapcsolatos szervezési foglalatosságot jelöl. Így leggyakrabban a médiában, községi hálózatok kezelésében, projektmenedzseri munkakörben, illetve katasztrófa utáni helyzetekben hivatásszerűen működő, községeket kezelő, irányító szakemberekről van szó.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a magyar felsőoktatásban jelenleg folyó alapképzés során oktatott tevékenységi kör láthatóan nem kapcsolódik a nemzetközi értelemben vett 'községszervező' szaktevékenységhez (Giczey 2018), továbbá tartalmilag nem találkozik az interkulturálisan egybehangzóan értelmezett 'községszervezés' gyakorlattal (Vercseg 2020). Zavart okozhat a társadalomtudományban 'foglalt' fogalom bölcsészettudományi alkalmazása,

hiszen a hazai bölcsészettudományi, kultúratudományi nyelvezetben ez jelentésidegen. További nehézséget okozhat a nemzetközi térben a szakleírás szerinti professzió jelenlegi angol nyelvi megnevezése, amely félrevezető, hiszen a gazdasági szegmenst helyezi előtérbe a szándék szerinti társadalmi/ művelődési megközelítéssel szemben.

'Közösségfejlesztés', 'community development'

Általában véve a 'közösségfejlesztés' vagy 'community development' fogalma a helyi problémák megoldására irányuló közösségi összefogásra épülő tevékenységre utal. A közösségfejlesztő a közösségszervezőhöz hasonlóan közösségi összefogást épít, eszközei hasonlóak, de a helyi problémák megoldásának érdekében hangsúlyosabb a helyi kapcsolatok, gazdasági és politikai szereplők, helyi résztvevők saját erőforrásainak a kiaknázása a közösség erősítése, a helyi értékek kiemelése céljából.

Valocchinak (2009) a már előzőekben említett rendszerben a közösségfenntartás vagy -fejlesztés a közösséget sajátos vagy kereskedelmi értékkel rendelkező egységnek tekinti, amely kiaknázása a közösség igényeinek magasabb szintű kielégítését, a közösség fejlődését teszik lehetővé. A fejlődés igénye többnyire a közösségen belül fogalmazódik meg, a munka a közösség által létrehozott csoporton belül valósul meg, szemben a korábban tárgyalt társadalmi munka és politikai akció változattal, ahol külső személyek közreműködésére van szükség.

Bár a közösségfejlesztés bizonyos értelemben tekinthető a közösségszervezés társszakmájának, megkülönböztető jegyének tekinthető, hogy elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti (Varga A. és Vercseg, 1998). Ennélfogva a közösségfejlesztő munkájában a közösséget erősítő módszertan sokoldalúságának különösen jelentős szerepe van.

A szakmai terület részletesebb áttekintése a bőséges szakirodalom alapján akár egy önálló tanulmány anyagát is képezhetné, ezért itt mindössze néhány érdekes tény emelünk ki.

A közösségfejlesztés akadémiai tanulmányok során is elsajátítható. A <https://www.bachelorsportal.com/search>⁵ honlap 180 találatot ad ki a 'community development' BA szintű tanulmányok iránt érdeklődők számára az Egyesült Államoktól Ausztráliáig, azok adatait, jellemzőit és főbb irányelveit bemutatva. A bemutatott intézmények

között magyar felsőoktatási intézmény nem található. Az angolszász felsőoktatás ezen diszciplinájának fejlesztésében több jól ismert egyetem vesz részt mind képzési mind kutatási irányban. Ilyenek például a University of Toronto, a Leiden University, a SOAS University of London vagy a Balsillie School of International Affairs. A képzéseket a 'community development' témában megjelent számtalan szakkönyv támogatja. Emellett a képzés és kutatás bőséges szakmai tapasztalatra építhet olyan magas színvonalú nemzetközi szakmai folyóiratok támogatásával, mint például az Oxford University Press kiadásában 1966 óta megjelenő *Community Development Journal*.

Összefoglalva a fentieket biztosan állíthatjuk, hogy a 'közösségfejlesztés' vagy 'community development' fogalom jelentését illetően a hazai térben összhang fedezhető fel a szakmai kommunikációban⁶, ez azonban független a 'közösségszervezés' tevékenységtől. Ezen túl a témában megjelenő hazai tananyagok és szakmai tanulmányok alapján jól kitapintható, hogy a fogalom jelentésével kapcsolatos megállapítások egybehangzóak az angolszász szakirodalomban tett megállapításokkal is. A professzió fejlődését kiterjedt szakmai hálózat biztosítja, ami a felsőfokú képzés mellett a szakmai tudományos életre is igaz mind hazai körökben, mind pedig globális viszonylatban.

A 'közösségépítés' metafora

Lakoff és Johnson (1980) elmélete nyomán általános elfogadottá vált az a tudományos megállapítás, mely szerint a hétköznapi tapasztalatok ellenére a metafora nem csupán dekoratív célú nyelvi forma, hanem sokkal inkább fogalmi szinten működő, hétköznapi gondolkodásunkhoz kapcsolódó jelenség, amely a nyelvi megnyilatkozások alapját képezi. Más oldalról közelítve, a hétköznapi létünk, működésünk, gondolkodásunk során kapcsolatokat keresünk a mindennapi tapasztalat és az elvont jelenségek világa között az absztrakciók értelmezése, kognitív feldolgozása érdekében, amely folyamat metaforák formájában (is) ölt nyelvi formát.

A metafora tehát egy olyan természetes eszköz, amely az egyén számára a világról való tapasztalati tudás és az elvont fogalmak közti teret tölti be a gondolkodási folyamatokban, azaz a valóságos és elvont entitások közötti kapcsolat megteremtésében segíti a kognitív feldolgozást (Bańcerowski 1999; Kövecses 2005; Kövecses és Benczes 2010).

⁵ letöltés: 2024.07.29.

⁶ KKK kivételével

Ha ez így van, visszafelé bontogatva a metaforalkotás kognitív folyamatát, a megfigyelt nyelvi jelenségtől eljuthatunk az annak táptalajaként működő gondolkodási folyamatokig. Erre vállalkozik a kognitív nyelvészeti alapokból építkező metaforaelemzés technika, amelynek neveléstudományi célú alkalmazására az elmúlt években számos alkalommal kitértünk. A csaknem két évtizedes neveléstudományi kutatáshoz alkalmazott metaforaelemzés továbbfejlesztett változatához az elmúlt években jutottunk el, miközben a szubjektív kutatási technika objektívabb felhasználását tettük lehetővé (Fábián 2015, 2016). Az IMA (Igazitott Metafora Analízis) változatot már bemutattuk a művelődés és felnőttképzés világa iránt érdeklődő kutatók számára is (Fábián 2020). Ebben a munkában a technika alkalmasnak tűnik a 'közösségépítés' fogalom elemzésére, így reményeink szerint a kapott eredmények rámutathatnak arra, mi az oka a fogalom hazai népszerűségének a művelődési szakemberek körében.

A metafora elemzése azonban szükségessé tesz néhány gondolatot a technika elméleti alapjaival és alkalmazásával kapcsolatban. A módszer fogalmi rendszerét többnyire a kognitív nyelvésztől vesszük át, ennél fogva kiindulásképpen egy rövid időre a nyelvészeti alapokhoz kényszerülünk vissza, majd ezek megismerését követően az elemzés részleteire térünk ki, mindezt közérthető formába öntve.

A metaforaelemzés fogalmi rendszere

Funkciójukat tekintve a metaforák két fogalom vagy tartomány között közvetítenek, így ha rendelkezünk koherens tudással az egyik fogalomban vagy tartományban fellelhető összefüggő tapasztalatokról, ennek a tudásnak a segítségével megérthetjük a másik fogalom vagy tartomány jelentését⁷.

Az a fogalmi tartomány, ahonnan a metaforikus kifejezéseket merítjük, a forrástartomány nevet kapta a nyelvészetben, ezt mi is követjük. Ez a tartomány az a hétköznapi érzékeléssel tapasztalható világ, amellyel kapcsolatban számos gyakorlati, kézzelfogható tapasztalattal rendelkezünk. A másik oldalon a céltartomány a megértendő, elvont, gyakorlati módszerekkel nem

megközelíthető fogalmi tartománnyal azonos. A közvetlen tapasztalattal megismert forrástartomány vagy forrásfogalom feladata tehát egy bizonyos absztrakt céltartomány vagy célfogalom megértése (Kövecses 1998, 2005). A megértés kognitív mechanizmusok, gondolkodási műveletek során valósul meg, amely folyamatot metaforizációnak nevezzük. A forrástartomány és céltartomány nem mutatnak teljes egyezést, nem azonosak. Ennek következtében a metaforizáció során a két különálló tartomány olyan elemei kerülnek előtérbe, amelyek érintkezési pontot képeznek a forrástartományban reprezentálódó, könnyen elérhető, fizikailag megtapasztalható fogalom, valamint a céltartományban reprezentálódó elvont fogalom között, így a kapcsolódási ponton keresztül összekötés alakítható ki, leképezés válik lehetővé.

Egy példával élve AZ ELMÉLET ÉPÍTMÉNY fogalmi kapcsolat az alábbi metaforákkal igazolható⁸, ahol a forrásfogalom a valóságban tapasztalható, konkrét ÉPÍTMÉNY, míg a célfogalom a valóságban tapasztalati úton nem megközelíthető ELMÉLET.

a. Ez az elmélet szilárd alapokon nyugszik.

b. Ennek az elméletnek világos a szerkezete.

Az elvont *elmélet* fogalom megértését a valóságban létező épület, építmény tapasztalata segíti az egyén számára még akkor is, ha az nem ölt nyelvi formát, nem jelenik meg a fenti kijelentésekben. A példákban az ELMÉLET céltartomány megértését nem az ÉPÍTMÉNY forrástartomány egésze, hanem pusztán annak egy-egy eleme, az 'alapok' és 'szerkezet' elemek teszik lehetővé, ezek fogják a kapcsolatot megteremteni. Ezen elemek kiemelése elegendő a céltartomány és forrástartomány közötti kapcsolat kialakítására, így a jelentés leképezése akadály nélkül történik meg.

A 'közösségépítés' metafora jelentésének valósága

Nyelvészkörben jól ismert az a metaforajelenség, amikor a komplex elvont rendszerek technikai jelenségeken keresztül az ÉPÍTMÉNY konkrét világgal kapcsolódnak össze. Esetünkben a céltartománynak vagy célfogalomnak az általunk vizsgálni kívánt fogalmat, a 'közösségépítés'-t, tekintjük, ezért néhány olyan nyelvi példát hívunk segítségül, amelyekben a 'közösség' fogalmával összefüggésben is a technika világa jelenik meg.

⁷ A fogalom vagy tartomány közötti különbség jelen munkánkban nem játszik jelentős szerepet, itt szinonimaként alkalmazzuk őket. A különbségről részletebben lásd Kövecses (2005) munkáját!

⁸ Forrás: Kiefer Ferenc é. n. [2000]. *Jelentéselmélet*. Budapest, Corvina. (2000:103)

a. Ha egy ház alapjai töredezték, hogyan épülhet rá a ház? Ha ... (intézmény) belső munkatársai közt egyenlenség van, hogyan épülhet rá közösség?

b. a közösség alapjai szilárdak¹⁰

Ide idézhető, jelentésükben a fentiekhez nagyon hasonló angol nyelvű kifejezésekkel is gyakran találkozunk mind a köznyelvi nyelvhasználatban, mind a szakirodalomban.

c. the community's power... will keep it alive¹¹

d. increase community capacity/ community strength/ community segments¹²

Nézzük meg, hogy a 'közösségépítés' hogyan illeszkedik ebbe a megfeleltetési rendszerbe. Esetünkben a metaforakonstrukció forrásfogalma az ÉPÜLET, absztrakt célfogalma pedig a KÖZÖSSÉG. A két fogalom között nyilvánvalóan nincs tökéletes megfelelés, ám több szempont alapján össze tudjuk kapcsolni őket, amelyeket a 2. táblázat 'Megfelelések' oszlopában találunk.

Érdekes annak vizsgálata, hogy melyek azok az elemek, amelyeket a metafora hasznosít a forrástartományból, azaz melyek azok az elemek, amelyek a találkozási pont(oka)t alakítják ki. A KÖZÖSSÉG fogalom szerkezete, annak szemantikai komponensei viszonylag könnyen elérhetőek az ÉPÜLET fogalom felől. A kapcsolódási pontokat jelentő elemeket a táblázat alsó területei jelölik. Alulról felfelé haladva láthatóvá válik, hogy a leképezés a létrehozás módozata, a szerkezet tulajdonságai, az ember védelmének funkciója és az emberre vonatkozás tekintetében könnyedén valószínűsíthető meg. Az ember körül kialakított erős társas védelem tehát ugyanolyan nagy jelentőséggel bír, mint a fizikai környezet negatív hatásai elleni védelem az épület esetén. Azaz a metafora a jól tervezett, viszonylag állandó, erős társas védelmet emeli ki az emberi közösségek jellemzői közül. Emellett mindkét fogalom esetén jelentősége lehet a szakemberek munkájának, akik

megfelelő előkészítő és támogató tevékenységgel követik a folyamatok alakulását a tervezéstől a megvalósulásig. Nem teljes azonban a leképezés vagy megfelelés az állapot tekintetében, hiszen, többek között, a szituatív események változása, számos külső tényező, mint például a pénzügyi támogatás mértékének módosulása, valamint csoportdinamikai tényezők befolyásolhatják az állandóságot a KÖZÖSSÉG esetén.

Ha más oldalról közelítjük meg a megfeleléseket, feltűnhet, hogy egyes elemek a metafora-konstrukcióban kiemelésre kerülve más komponensek elrejtését teszik lehetővé. Ezek a létezés módozata, zártsága vagy nyitottsága, a szerkezet mérete, tartóssága, és az anyag, valamint annak szerkezeti kapcsolódásai terén mutatkoznak meg. Itt nem találkozunk valójában a fizikai szerkezet az absztrakt szerkezet jellemzőivel, amely azonban a megfelelésnek nem akadálya a KÖZÖSSÉG ÉPÜLET metaforában, így elviseli az emberanyagra épülő szerkezet dinamikus változásait.

1. táblázat
A KÖZÖSSÉG ÉPÜLET

Forrásfogalom ÉPÜLET	Megfelelések	Célfogalom KÖZÖSSÉG
zárt	Létezés módja	változó
állandó	Méret	változó
hosszú	Tartósság	változó
fizikai	Összetartás	kapcsolati
tégla, beton, vas, stb.	Anyag	ember
állandó	Állapot	viszonylag állandó ¹³
(fizikai) védelem	Funkció	(társas) védelem (támogatás)
ember	Irányulás	ember
erős, szilárd	Tulajdonság	erős
tervezett	Létrehozás	tervezett ¹⁴ / nem tervezett

Nagyon fontos, hogy a 'közösségépítés' metaforában látens módon a közösség hiánya is megjelenik. Az építész szerepének mintája alapján feltételezhető, hogy a professzionális beavatkozással módosítható hiányállapot a közművelődés szakmát jeleníti meg a

⁹ Forrás: <http://tomkaferenc.hu/lelkipasztorokodas/kozossag/hogyan-jon-letre-a-kozossag-a-plebanian/>

¹⁰ köznyelvi kifejezés

¹¹ Magyarul: 'A közösség ereje életben tartja' (Forrás: Boros J. Márkus E. Kozma T. 2021. *Community building and social innovation*. Debreceni Egyetemi Kiadó.)

¹² Magyarul: növelni a közösség kapacitását/ közösség erejét/ közösség kiterjedését (Forrás: Brackertz, N., & Meredyth, D. 2009. *Community consultation in Victorian Local Government: A case of mixing metaphors*. *The Australian Journal of Public Administration*, vol. 68, no. 2, pp. 152–166)

¹³ pl. csoportdinamikai hatások

¹⁴ szakember bevonása esetén

helyzet jobbításának kulcsaként, amely rendelkezik a szükséges ismeretekkel, képességekkel és attitűdökkel. Másképpen fogalmazva a közösség hiányát megszüntető, megfelelő kompetenciákkal és elhivatottsággal rendelkező szakember lép fel aktorként a 'közösségépítés' metaforában, amely jellemző kellő motivációt teremthet a metafora szakmai körökben zajló terjedéséhez.

Következtetés

Írásunkban a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalmak jelentésének világát és valóságát tekintettük át annak érdekében, hogy rávilágítsunk a hazai és nemzetközi alkalmazás azonosságaira, hasonlóságaira és eltéréseire. Az elemzésben hazai és nemzetközi forrásból származó laikus és tudományos nyelvhasználatra, tudományos megállapításokra és kognitív nyelvészeti alapú metaforaelemzésre támaszkodtunk.

Elemzésünk rámutat arra, hogy a 'közösségszervezés' és 'közösségfejlesztés' fogalmak szemantikai jegyei alapján mindkét esetben a közösség létező entitásként jelenik meg, azok egységességét tekintve azonban jelentős eltérések fedezhetők fel. Bár a két terület módszertani repertoárjában jelentős átfedések fedezhetők fel, a két tevékenység egyéb jellemzői közötti különbség jelentős. A 'közösségszervezés' feltételezi a kisebb-nagyobb, egymástól független mikroközösségek jelenlétét, amelyek összekapcsolására külső szakemberként szervező munkájára van szükség. Az így létrehozott közösség a szakember támogatásával saját lényegi szükségleteinek kielégítését érheti el a külső erővel szemben, szélsőséges esetben akár konfliktuson keresztül. Ettől eltérően a 'közösségfejlesztés' igénye magában a létező közösségben rejlik, amely igény kielégítése a szakemberrel történő együttműködés során a közösséget egy magasabb szintre emelheti. A két tevékenység összevetésben leginkább a hatalommal szembeni viszonyban tér el (Peták és mtsai 2014). Miközben a 'közösségszervező' munkája során a közélet küzdelmeit, harcait vállalja fel a gyakran hátrányokkal küzdő csoportokból alakuló közösség jóllétének érdekében, a 'közösségfejlesztő' munkáját politikai/ társadalmi szempontokkal összhangban, a helyi együttműködésre, egyetértésre törekvés jellemzi. A kétféle tevékenység célja és működési módozata tehát markánsan eltér. A fenti állítás egyúttal a célcsoport különbözőségére is ráirányítja a figyelmet, amely a gyakran jelentős hátránnyal küzdő társadalmi csoport és a települési közösség közötti szakadékban fedezhető fel.

A 'közösségépítés' metafora alapjaiban tér el a 'közösségszervezés' és a 'közösségfejlesztés' tevékenységtől, amennyiben az a közösség teljes hiányának megszüntetésére irányuló tevékenységet jelöli. A 'semmi' helyett 'valami' létrehozását célozza meg.

Értelemszerűen mindhárom szakma céljainak eléréséhez a szakmai kompetenciák aktiválása akár egy már létező, akár egy új, korábban nem létező entitás létrehozásának érdekében is szükséges, amely közös vonása a három fogalomnak.

A szakleírás alapján a hazánkban megújult néven megjelenő, ám több évtizedes szakmai múltra épülő Közösségszervezés alapszak által támogatott tevékenység a társadalmi változást a helyi közösségek megerősítésén keresztül kívánja elérni, miközben a mindenkori hatalommal való együttműködést szem előtt tartja. Ez ellentétben áll a szak elnevezésére választott 'közösségszervezés' fogalom interkulturálisan elfogadott jelentésével. Azt is állítjuk, hogy a szakmai képzés magyar nyelvű megnevezése indokolatlanul kettőzi meg a fogalom már létező és bevált hazai jelentését egy újabb jelentés hozzáadásával. Az új hozzáadott jelentés ambiguitáshoz vezethet a tudományos alkalmazásban mind a magyar mind pedig a nemzetközi viszonylatban a fordításban szereplő 'community organisation' változat okán. A szak angol nyelvű megnevezése, 'community coordination', a nemzetközi térben nem kapcsolódik a bölcsészettudományokhoz, félrevezető, így alkalmazása során újabb problémák merülhetnek fel.

Ugyanakkor a közművelődés területén működő szakemberek számára idegen a fogalom, hiszen ők inkább a 'közösségfejlesztés' területén végzik munkájukat. Ebből eredően a szakmán belül nem megszokott jelentésben megjelenő új fogalom, a 'közösségszervezés', nehezen, vagy egyáltalán nem kerül alkalmazásra sem a szakmai körökben, sem pedig a releváns hazai tudományos életben. Végső megoldásként, és talán a fogalom pozitív többletkonnotációjának köszönhetően, a 'közösségépítés' metafora jelent meg a 'közösségfejlesztés' alternatívájaként a hazai szakmai kommunikációban, amely a nemzetközi térben is ismert. Hogy a metafora 'új, még nem létező közösség létrehozása' jelentéselem milyen mértékben támogatja annak hazai szakmai elfogadottságát, további kutatómunkával lesz megválaszolható.

Végzőként ide idézzük Vercseg (2020) megállapítását, amely a 'közösségi munka' (community work) elnevezés átfogó, a fenti tevékenységek valamennyi változatát magába foglaló jellemzőjét emeli

ki. Ennek a fogalomnak az alkalmazása megoldást nyújthat a munkánkban felvetett fogalmak szemantikai eltéréseinek áthidaló szakmai kezelésére.

Felhasznált irodalom

- Fábián Gyöngyi 2015 A metaforaelemzés szubjektivitásának korlátozása pedagógiai nézetek vizsgálata során. In: Major Éva – Veszelszki Ágnes szerk. *A tanárrá válás és a tanárság kutatása: A magyar nyelv és irodalom, az idegen nyelvek és a művészetek műveltségi területén*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. 233-248.
- Fábián Gyöngyi 2016 A szubjektum korlátozása a pedagógiai metaforaelemzés alkalmazása során. In: Tóth Péter – Holik Ildikó szerk. *Új kutatások a neveléstudományokban 2015. Pedagógusok, tanulók, iskolák: az értékformálás, az értékközvetítés és az értékteremtés világa*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 97-104.
- Fábián Gyöngyi 2020 Az Igazított Metafora-analízis (IMA) alkalmazhatósága a felnőttképzésben. In: Juhász Erika – Márkus Edina szerk. *Hálózatok a művelődés és felnőttképzés világában: Absztraktkötet. Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Durkó Mátyás emlékére*. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Debrecen. 192-204.
- Fábián Gyöngyi 2022 Tettek és szavak. Gondolatok a 'közösségszervezés', 'közösségfejlesztés' és 'közösségépítés' fogalmak jelentésének interkulturális vizsgálatához. (Előadás: Apáczai Napok. Tudományos Konferencia) Győr, 2022.11.10.
- Giczey Péter 2018 Létezik közösségszervezés! *Élet és Irodalom*, 62. 29. (2024.07.31-i letöltés) <https://www.es.hu/cikk/2018-07-20/giczey-peter/letezik-kozossegszervezes.html>
- Juhász Erika – Pete Nikoletta 2023 *A közösségi művelődés képzési és továbbképzési rendszere. Tudástár a közösségi művelődésben. I. kötet. Nemzeti Művelődési Intézet, Lakitelek*.
- Kövecses Zoltán 2005 *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex, Budapest.
- Lakoff, George 1993 The contemporary theory of metaphor. In: Ortony, Andrew ed. *Metaphor and Thought* (2nd ed.). Cambridge University Press, Cambridge. 202–251.
- Peták Péter 2011 Közösségszervezés. *Parola*. 21. 2. (2024.07.31-i letöltés) <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/kozossegszervezes-2/>
- Peták Péter – Sebály Bernadett – Varga Máté – Vojtonovszki Bálint 2014 Közösségszervezés hazai pályán. Közösségi munka kisebbségben, a társadalom periferiáján élőkkel. *Parola*. 24. 2:19-33. (2024.07.31-i letöltés) <https://kofe.hu/parola/korabbi-lapszamok/parola-2014-2/>
- Sebály Bernadett – Vojtonovszki Bálint szerk. 2016 *A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma? A közösségszervezés alapjai*. Napvilág Kiadó, Budapest
- T. Kiss Tamás 2023 „Virágozzék minden virág”. *Kultúra és Közösség. Művelődéstudományi folyóirat*. 50. 4: 60-63. (2024.07.31-i letöltés) <https://kulturaeskozosseghu/pdf/KEK202304.pdf>
- Valocchi, Stephen 2009 *A Way of Thinking about the History of Community Organizing*. Internet Archive: Trinity College, Dublin. (2023.09.11-i letöltés) <http://www.trincoll.edu/depts/tcn/valocchi.html>
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona 1998 *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Vercseg Ilona 2020 *Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete*. ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest. (2024.06.10-i letöltés) on-line: <https://www.tatk.elte.hu>